

Ks. Mariusz SZRAM, *Duchowy sens liczb w alegorycznej egzegezie aleksandryjskiej (II-Vw.)*, Lublin: RW KUL 2001, ss. 470.

Nakładem Redakcji Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ukazała się rozprawa habilitacyjna ks. Mariusza Szram nosząca tytuł: *Duchowy sens liczb w alegorycznej egzegezie aleksandryjskiej (II-Vw.)*. Autor podjął się opracowania tematu, który w polskiej literaturze biblijnej i patrystycznej jest prawie nieobecny. Trudno natomiast przecenić rolę tego zagadnienia dla prawidłowego zrozumienia tekstu Biblii. Jak wiadomo liczby w Piśmie Świętym mogą mieć różne znaczenia: niektóre z nich możemy traktować dosłownie, jako określenie ilości, inne traktujemy jako przenośnię (np. nieprawdopodobnie duża liczba oznaczająca po prostu wielość), inne wreszcie uznajemy za liczby symboliczne. Stosowanie liczb symbolicznych przez autorów natchnionych w Piśmie Świętym, zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu może być dla współczesnego czytelnika, ukształtowanego przez cywilizację zachodnią, znacznym utrudnieniem w lekturze Biblii. Nie byłoby jednak dobrze gdyby trudności te doprowadziły kogoś do wniosku, że kwestię symboliki liczb należy pominąć, czy wręcz zastąpić w tłumaczeniach jednoznacznymi sformułowaniami łatwymi do zrozumienia dla dzisiejszego czytelnika Pisma Świętego.

Ojcowie Kościoła niewątpliwie rozumieli znaczenie zagadnienia symboliki liczb dla egzezy biblijnej. Szczególnie cennej pomocy oczekiwać możemy od Ojców greckich, którzy działali na terenach gdzie elementy semickie były ściśle zintegrowane z kulturą całego regionu. Przykład mogą stanowić Ojcowie Kościoła związani z Aleksandrią, która w pierwszych wiekach po Chrystusie była mozaiką kulturową zawierającą elementy wywodzące się z tradycji żydowskiej (znana i bardzo prężna diaspora aleksandryjska), hellenistycznej (założycielem miasta był Aleksander Wielki) i tradycji chrześcijańskiej (m.in. Atanazy, Orygenes, Klemens Aleksandryjski). Aleksandryjscy Ojcowie Kościoła w swoich dziełach egzegetycznych nie tylko nie unikali zagadnienia symboliki liczb, ale tę symbolikę rozwinęli. Ze szczególnym upodobaniem stosowali przy tym metodę alegoryczną, traktując liczby jako symboliczny język, wskazujący na Jezusa Chrystusa i możliwy do zrozumienia tylko w świetle Jego życia i nauczania. Metoda alegoryczna, a zwłaszcza alegoreza nie cieszy się wśród biblistów najlep-

szą opinią. Przyczyną tego jest jak się wydaje lekceważenie przez stosujących ją egzegetów powszechnie dziś uznawanych literackich zasad interpretacji Pisma Świętego, takich jak uwzględnianie kontekstu wypowiedzi biblijnej, czy analiza uwarunkowań społeczno - kulturowych. Należy jednak docenić ściśle związaną w starożytności z alegorezą typologię chrystologiczną, która ułatwia całościowe spojrzenie na oba Testamenty. Nie byłoby zatem słuszne odrzucenie całości alegorycznej egzegezy Ojców Kościoła, chociaż niewątpliwie do wielu interpretacji odnajdywanych w ich dziełach należy podchodzić z dużą dozą ostrożności. Jak trafnie zauważa Autor: „Rozważania egzegetyczne Ojców nie zawsze są zrozumiałe i godne naśladowania, domagają się jednak, by zainteresował się nimi patrolog i wyjaśnił je jako zjawiska historyczno - literacko - teologiczne, stanowiące konieczne ogniwo w rozwoju egzegezy biblijnej, a także jako świadectwo takiej lektury Pisma świętego, która miała na celu przede wszystkim odkrycie ożywiającego je ducha.” (s. 14)

Ksiądz Mariusz Szram w swojej pracy przeanalizował dzieła czterech autorów związanych ze środowiskiem aleksandryjskim: Klemensa Aleksandryjskiego, Orygenesesa, Dydyma Ślepego i Cyryla Aleksandryjskiego. Ich życie i działalność przypadają na okres od II do V wieku po Chrystusie. Najbardziej chyba znany przedstawiciel szkoły aleksandryjskiej - Atanazy nie został uwzględniony w omawianym opracowaniu ze względu na mały udział dzieł egzegetycznych w jego twórczości. Na podkreślenie zasługuje fakt, że materiał źródłowy uwzględniony w pracy nie został ograniczony jedynie do dzieł ściśle egzegetycznych, ale uwzględniono całą zachowaną spuściznę literacką wymienionych wcześniej autorów.

Omawiana praca składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy z nich stanowi rozwinięte wprowadzenie w zagadnienie symboliki liczb w czasach wcześniejszych w stosunku do okresu wynikającego z tematu pracy. Poruszona została, między innymi sprawa tekstów gnostyckich, których autorzy chętnie posługiwali się językiem mitu, co z kolei pociągało za sobą zamiłowanie do symboliki liczb. Wydaje się, że niektóre dzieła gnostyków (np. *Komentarz do Ewangelii św. Jana* autorstwa Herakleona czy poglądy Walentyna) wywarły wpływ na późniejszą alegoryczną egzegezę aleksandryjską, chociaż niewątpliwie miały nieporównywalnie mniejsze od niej znaczenie. Jest to o tyle ciekawe, że Ojcowie aleksandryjscy wystrzegali się wielu elementów konstrukcji intelektualnych typowych dla gnostycyzmu jak chociażby dualizmu. Podobny charakter wprowadzenia posiada drugi rozdział mający na celu przybliżenie podstawowych założeń aleksandryjskiej egzegezy numerologicznej oraz filozoficzno - teologicznej specyfiki liczb. Można by rozważyć, czy nie byłoby właściwe połączenie ze sobą dwóch pierwszych rozdziałów; poza przesłankami treściowymi, merytorycznymi, zabieg taki wprowadziłby równowagę formalną - wszystkie rozdziały miałyby wówczas podobną objętość.

Najcenniejszą z praktycznego punktu widzenia częścią dzieła wydaje się być rozdział trzeci. Zawiera on charakterystykę czterdziestu siedmiu liczb symbolicznych używanych w egzegezii aleksandryjskiej. Rozdział jest bardzo klarownie skonstruowany pod względem formalnym, prawie każdej z liczb symbolicznych poświęcono jeden paragraf. Bardzo ułatwia to korzystanie z dzieła w codziennej praktyce egzegetycznej czy katechetycznej.

Rozdział czwarty traktuje o rodzajach sensu duchowego liczb i ich hierarchizacji w omawianych dziełach egzegetycznych. Autor omawia kolejno: sens skryptyurystyczny, kosmologiczny, antropologiczny, moralny, chrystologiczny, demonologiczny i eklezjologiczny.

Ostatni rozdział - piąty zawiera omówienie cech egzegezy numerologicznej w dziełach poszczególnych Ojców. W tym rozdziale oprócz wymienionych powyżej czterech wybitnych przedstawicieli alegorycznej egzegezy aleksandryjskiej uwzględniono także najśłynniejszego Aleksandryjczyka - Atanazego. Podczas lektury tego rozdziału zauważamy jak bardzo uogólnienia zubażają rzeczywistość. Nawet w tak niewielkiej grupie, wyselekcjonowanej zarówno

na podstawie stosowanej metody interpretacji Pisma Świętego, jak i ze względów chronologicznych różnice pomiędzy twórcami są bardzo wyraźne.

Podsumowując możemy stwierdzić, że otrzymaliśmy wartościowe dzieło, które zamierzone i zrealizowane zostało z wielkim rozmachem. Ogromny nakład pracy Autora z pewnością zawołuje dalszymi badaniami, których kierunki zasugerowane są w Zakończeniu.

Ks. Dariusz BARTOSZEWICZ